

Leonie Hohenthal-Antin

LUOVUUTTA KAIKEIN IKÄÄ

Kun mikkeliäinen Juho jäi leskeksi, käynnisti hän uuden elämänvaiheen - ”luovan seikkailun”-, johon kuului ”mandoliini, hanuri, tanssi ja teatteri”. Eli asioita, jotka ovat erityisen energisoivia ja voimaannuttavia: Annos onnellisuuseliksiiriä. Tätä kirjoittaessa on Juho täyttänyt 101 v. ja hän on yhä elämänmenossa mukana.

Kun itse käynnistin oman ”luovan seikkailuni” ikääntymisen ja luovuuden saloihin keväällä 1997, täytti Juho 90 ja näytteli ensirakastajaa senioriteatteri Kutkutuksen itse tekemässä näytelmässä *Kohtaamisia puistossa*:

”Kyllä tämä niin paljo virkistää, et ku alkaa tuo esiintymiskuumekkii olla pois, niin nyt tää on oikein hauskaa. No ikäähän ei minulla paljoo oo, kolme päivää yli 90. Mutta ku ei vaa peilii kato, niin 18 vuotiaalta tuntuu.”

Tunnen hieman samoin kuin Juho, kun katson ammatillista työuraani taaksepäin. Eihän siitä ole kuin ”tovi”, kun marssin vuonna 1978 suoraan yliopistopenkiltä teatteri- ja maisterin paperit taskussa Mikkelin kansalaisopiston esitystaidollisten aineiden opettajaksi – legendaarisen Aija Talvi-Oksasen manttelinperijäksi. Tuntuu, että olen yhä ”nuori” ja haluni käynnistää aina uusi vaihe elämässä jatkuu. Tunnen, että luomisvoimani ei ole ehtynyt ja luovuus ilmiönä jaksaa aina ja yhä kiinnostaa.

Kansalaisopistovuodet olivat minun ”Ollin oppivuodet” monessa mielessä ja elin todeksi ajatusta ”minän evoluutio jatkuu hautaan asti”. Itse työ oli äärimmäisen inspiroivaa ja oma innovatiivinen minäni pääsi estoitta valloille. Vaikka kansalaisopisto silloin miellettiin ”perinteiseksi aikuisoppilaitokseksi” – näin minulle monasti teroitettiin - halusin avata ovet koko ikäskaalalle ja huomattavan etuajassa. Itselläni oli pienet lapset ja luonnollisesti lasten luovuutta halusin kaikin keinoin vaalia. Perustin lapsiteattereita (sekä puhe- että viittomakielisiä), runoryhmiä, luovan liikunnan perheryhmiä ym. Vedin jopa konttausikäiset hoitajiensa kanssa luovuuden ihmeelliseen maailmaan. Halusin tarjota perheille ns. ”luovuuspakkauksia”. Aikuisia en toki unohtanut ja aivan viimeisenä vuonna, ennen kuin siirryin sosiaali- ja terveysalan ilmaisuaineiden opettajaksi, vedin Mikkelin päiväkeskuksessa ikääntyneiden ilmaisukurssia.

Olin kuitenkin vuosien varrella etääntynyt ns. ”suuresta Taiteesta” ja kiinnostuin yhä enemmän taiteen lukuisista sovellusmuodoista. Perustin Mikkeliin mm. ensimmäisen Tarinateatterin, joka enteili kiinnostusta dokumentoida todellista elämää taiteen keinoin. Yhteisöteatteri alkoi muutoinkin nostaa päätään.

Opettajuus sosiaalialan oppilaitoksessa, jonne siirryin 1990, avasi jälleen uusia haasteita. Halusin oppilaitteni kanssa tuottaa kulttuuria ns. marginaaliryhmille, jotka yleensä jäävät kulttuuritarjonnan ulkopuolelle, kuten vanhuksat ja vammaiset. Oli todella kiinnostavaa olla laatimassa hieman erilaista Suomen ensimmäistä vanhustyön erikoisammattitutkintoa, jossa luovuudelle annettiin tilaa. Mutta eivät haasteet tähän loppuneet: uusi kulttuurinen ilmiö – senioriteatteri – oli alkanut houkuttaa tutkimuksen pariin ja vuonna 2001 väittelin aiheesta.

Haaste seuraa haastetta: Aloitteestani perustettiin Kotkaan Suomen ensimmäinen Muistojen talo (2005), julkaisin ensimmäisen johdatuksen taidegerontologiaan (2006) ja heittäydyin työelämänpyöristä iän ja luovuuden matkasaarnaajaksi.

Olen tähän asti – itsekin jo elämän loppusuoralla - saanut luovasti liikkua koko elämänkaaren janalla, opettaen ja tutkien, mutta myös tehden. Kokemukseni pohjalta voin väittää, että luovuus ei katso ikää ja yhtyä kirjailija Matti Paavilaisen sanoihin:

”Eläkkeelle jäätyä ihminen voi heittäytyä luovuuden häpeämättömään tilaan.”

Hän lienee oikeassa. Itsekin siirryin työelämän aikatyranniasta ”oman luovan polkuni kulkijaksi”. Vaikka työni on aina ollut luovaa, vasta ikä on tuonut mukanaan kosolti rohkeutta. Luovuutta tutkinut suomalainen aivoprofessori Matti Bergström väittää, että aivomme ei aseta rajoja luovuudelle ja että monet joutuvat säästämään luovuutensa eläkeikään. Vapaus voi siten tarjota mahdollisuuden luovuuden ekspansioon: kalenterit eivät sitä enää kahlitse. Mc. Leish kehitti jo 1976 käsitteen ”odysseeinen” ihminen (Odysseus aloitti merimatkinsa yli 60 vuotiaana), joka on luova ikääntyneenäkin tai joka käynnistää vanhana ensimmäisen kerran ns. ”luovan seikkailun”, kuten Juho. Mc. Leishin mielestä odysseeinen elämä on oikeastaan mahdollista nimenomaan iäkkäänä, koska tällöin luovuuden ehdot täyttyvät parhaiten. On aikaa levätä ja pohtia. Lisäksi ikäihmisellä on valtava kokemusvarasto, josta ammentaa. Ja ikäihminen on vapautunut liian ehdottomista käsityksistä, mikä ehkäisee luovaa ajattelua.

Mutta mitä itse asiassa luovuus on? Onko se biokemiallinen, sosiologinen, psykologinen tai geeneistä johtuva prosessi? Toisin sanoen onko luovuus persoona-, ympäristö- vai elämäntapakysymys? Voiko luovuutta esim. mitata? Ovatko lapset luovempia kuin aikuiset, entä ikäihmiset? Kysymyksiä ilman yksiselitteisiä vastauksia. Professori Kalle Michelsson ”Luovuuden monet kasvot”- seminaarissa kiteytti koko kaksipäiväisen seminaarin annin paradoksiin: ”Luovuus on länsimaitten korkein arvo, vaikka kukaan ei tiedä mitä se on”.

Vaikka luovuus on tärkeä resurssi, niin iän ja luovuuden suhteesta on hyvin vähän tietoa. Luovuus on eniten kiinnostanut pedagogeja, psykologeja, harvemmin gerontologeja. Kasvatustieteilijät mm. ovat olleet huolissaan siitä, miten luovuutta lapsissa voidaan vaalia, kuinka lahjakkaita kasvatetaan ja kannustetaan. Samoin luovuustyöryhmä, joka jätti luovuusraporttinsa lokakuussa 2007, kantoi suurta huolta suomalaisen lapsen ja nuoren mahdollisuudesta ilmaista itseään ja kasvaa luoviksi aikuisiksi. Mutta kuka välittää ikäihmisten luovista tarpeista? Kukaan ei esim. ole peräänkuuluttanut erityisvanhainkoteja erityislahjakkaille, luoville vanhoille. Saati, että annettaisiin ikäihmisillekin kulttuuriseteleitä, ”jotta he jaksaisivat olla eläkkeellä”!

Yleensä sanotaan, että terve lapsi leikkii, mutta kuka sanoo, että terve vanhus leikkii. Ja kuitenkin uusimmat kliiniset tutkimukset ovat osoittaneet, että leikkivä ihminen - Homo ludens - on huomattavasti terveempi.

Vaikka siis ikäihmisten luovuudesta on sanottu varsin vähän, niin uusimmat tutkimukset osoittavat, että päinvastoin kuin aikaisemmin uskottiin, luovuus ei vähene iän myötä. Professori Simonton Kalifornian yliopistosta väittää, että ei ole olemassa tiedepohjaista todistusaineistoa, että luovuus iän myötä tyrehtyy. Luovuutemme on täysin riippumaton iästä, sukupuolirooleista tai toimintakyvystä. Uskon itse tähän ja omat tutkimukseni iän ja luovuuden suhteesta ovat osoittaneet, että ”ikä ei todellakaan ole este, vaan pikemminkin etu”.

Kun väitöskirjaani varten haastattelin senioriteatteri Kutkutuksen katsojia, eräs vanhustyön ammattilainen peräänkuulutti seuraavaa:

”Ikääntyvien kohdalla näyttämöharrastusta pitäisi olla enemmän. Mainio tapa tehdä omia muisteloita. Ihana tapa välittää kulttuuria ja historiaa nuoremmille. Ikääntymisestä voisi tulla asia, mitä mielellään odottaisi. Sitten saisi oikein kunnolla toteuttaa ja ilmentää itseään.”

Aloitin puheenvuoroni viittaamalla elinikäiseen kasvuun ja muuttumiseen. Kasvaminen voidaan nähdä myös toisen suuntaisena, kuten runoilija Tommi Taberman:

”Grow down”

Älä taannu aikuiseksi.

Kehitä itseäsi: kasva lapseksi.

Minne häviävätkään kaikki nuo ajattelijat,
joita kaikki lapset alun perin olivat?”

Me voimme kaikki olla rakentamassa merkityksellistä vanhuutta. Me voimme kaikki olla tasoittamassa tietä ja madaltamassa kynnyksiä kohti luovempaa ja näin onnellisempaa vanhuutta. ”Ikääntymisen ei tarvitse olla ikävää” (Sointu 76v.)